

โครงสร้างเชิงพื้นที่และการควบคุมทางจิตวิทยา: การวิเคราะห์เชิงพฤติกรรมศาสตร์และปรัชญาการเมืองในสถานฝึกอบรมข้าราชการ

Spatial Structure and Psychological Control: A Behavioral and Political Philosophical Analysis in Official Training Centers

ภูเบศร์ ทิพย์ปะ

Phubate Tiphpa

เทศบาลตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

Pa Sak Municipality Mueang

Lamphun District, Lamphun Province

ศรีจันทร์ พูใจ

Srijan Fujai

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

Boromarajonani College of Nursing Chiang Mai

Corresponding Author, E-mail : phubate.tippha@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างการออกแบบเชิงพื้นที่กับพฤติกรรมตอบสนองทางจิตวิทยาในสถานฝึกอบรมข้าราชการ และ 2) เพื่อตรวจสอบข้อจำกัดของเจตจำนงเสรีภายใต้ระบบการควบคุมแบบปิด และพัฒนานวัตกรรมวิจัยจริยธรรมจำลองภายใต้โครงสร้างจงจำ

การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่พิทักษ์จริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัดผ่านกระบวนการสืบสอบเชิงปรากฏการณ์วิทยาและการสัมภาษณ์เชิงลึกอดีตผู้เข้ารับการอบรมจำนวนสิบคนโดยมีการปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลและใช้วิธีเข้ารหัสแทนชื่อจริงเพื่อความปลอดภัยสูงสุด ผลการวิจัยพบว่าการจัดสรรพื้นที่ทางกายภาพในสถานฝึกอบรมทำหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมเบ็ดเสร็จที่สถาปนาอำนาจสอดส่องเพื่อสร้างร่างกาย

ที่ว่าง่ายตามทัศนพาโนปติคอน โดยสถาปัตยกรรมร่วมกับตารางเวลาบีบคั้นได้ร่วมกันลดทอนศักยภาพประธานเชิงจริยธรรมและนำไปสู่ภาวะเจตจำนงเสรีจำลอง ซึ่งผู้รับการอบรมจะแสดงพฤติกรรมตามกรอบศีลธรรมเพียงหน้าฉากเพื่อความปลอดภัยเชิงวิชาชีพเท่านั้น

ภาวะดังกล่าวสะท้อนวิกฤตการณ์ทางจริยธรรมในมิติสลิปพดปรามาสหรือการสมานานศีลภายนอกด้วยความกลัวต่อระบบตรวจสอบสอดส่องของสังคมซึ่งขัดแย้งกับศีลที่แท้จริงอันควรเกิดจากปัญญาและเจตจำนงที่ตื่นรู้จากภายใน ข้อค้นพบเหล่านี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้แบบเปิดเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเสรีภาพทางปัญญาที่ถูกกดทับภายใต้เทคโนโลยีแห่งอำนาจของรัฐสมัยใหม่ อันจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาพลเมืองจริยธรรมที่มีสำนึกรับผิดชอบอย่างแท้จริงและยั่งยืนในสังคมไทย

คำสำคัญ: โครงสร้างเชิงพื้นที่, อำนาจสอดส่อง, เจตจำนงเสรี, สถาบันเบ็ดเสร็จ, สลิปพดปรามาส

Abstract

This research aims to: 1) analyze the structural relationship between spatial design and psychological behavioral responses within official training centers; and 2) examine the limitations of free will under closed control systems while developing the concept of simulated ethical agency under carceral structures.

Utilizing a qualitative research methodology compliant with strict ethical standards through phenomenology and encrypted in-depth interviews with ten former trainees to ensure anonymity, the findings reveal that physical architecture functions as a mechanism of total control, establishing panopticism to produce docile bodies. Spatial design combined with coercive scheduling systematically diminishes individual moral agency, leading to a state of simulated free will where ethical conduct is exhibited primarily for professional survival.

This phenomenon represents an academic crisis characterized by the concept of *Sīlabbataparāmāsa*, or formalistic moral adherence driven by fear of surveillance rather than internal wisdom and awakened will. These discoveries provide strategic policy recommendations for the Office of the Civil Service Commission to advocate for open-learning spaces to reclaim human dignity and cognitive autonomy suppressed by state power technologies. Such a framework serves as a vital pathway for fostering authentic ethical citizens with genuine moral responsibility in the contemporary landscape of public administration.

Keywords: Spatial Structure, Panopticism, Free Will, Total Institution, *Sīlabbataparāmāsa*

บทนำ

พื้นที่ทางกายภาพภายในสถานฝึกอบรมข้าราชการของรัฐบาลมีใช้ปัจจัยทางวัสดุที่เป็นกลาง (Neutral Space) ในการเอื้ออำนวยความสะดวกแก่นุชย์ หากแต่ทำหน้าที่เป็น “สนามพลังเชิงอำนาจ” (Power Field) ในการกำกับร่างกายและบงการจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของส่วนรวม ปฏิบัติการเหล่านี้สถาปนาขึ้นเพื่อจัดระเบียบพฤติกรรมผ่านผังโครงสร้างของสถาปัตยกรรมและกฎเกณฑ์ทางเวลา นำไปสู่การเผชิญหน้าเชิงคุณค่า (Value Confrontation) ระหว่างความต้องการควบคุมเบ็ดเสร็จของรัฐและความเป็นอิสระเชิงภววิทยาของปัจเจกบุคคลในสถาบันปิด

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมและขัดเกลาจรรยาบรรณข้าราชการ มักถูกสถาปนาขึ้นผ่านระบบและสถานที่ที่แยกขาดจากสังคมภายนอกอย่างเป็นรูปธรรม สถานฝึกอบรมข้าราชการจึงมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ทางวิชาการ หากแต่ดำรงฐานะเป็น “สถาบันเบ็ดเสร็จ” (Total Institution) ที่ใช้กลไกการออกแบบเชิงพื้นที่เพื่อบังคับใช้เทคโนโลยีการควบคุมเชิงอำนาจ (Disciplinary Technology) ในการปรับประสานบุคลิกภาพ ค่านิยม และเจตจำนงของปัจเจกบุคคลให้สอดคล้องกับอำนาจนำ (He-

gemony) ของรัฐ มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) วิพากษ์ว่าสถาปัตยกรรมและการจัดวางเชิงพื้นที่มีฐานะเป็นเทคโนโลยีการสอดส่องที่ทำให้ผู้ถูกส่องมองเกิดการปรับตัวภายใน และยอมรับระเบียบวินัยเข้ามาประทับในระนาบจิตสำนึกของตนเอง (Foucault, 1977/1995, p. 201) ภาวะดังกล่าวสอดรับกับมโนทัศน์ของ กิลส์ เดอเลซ (Gilles Deleuze) เรื่อง “สังคมแห่งการควบคุม” (Societies of Control) ที่อำนาจซึมลึกผ่านระบบตรวจสอบเชิงพื้นที่จนสลายพรมแดนความเป็นส่วนตัวของข้าราชการบรรจุใหม่ (Deleuze, 1992)

การแทรกแซงผ่านสัญญาของจำเชิงพื้นที่นี้ นำไปสู่การปะทะกับหลักการพื้นฐานของปรัชญาจริยศาสตร์และอภิปรัชญา โดยเฉพาะประเด็นการมีอยู่ของเจตจำนงเสรี (Free Will) แฮร์รี แฟรงก์เฟิร์ต (Harry Frankfurt) ได้แย้งว่าเจตจำนงเสรีจะปรากฏชัดเมื่อบุคคลมีความสามารถในการประเมินคุณค่าและความต้องการสะท้อนกลับขั้นที่สอง (Second-order Desires) เพื่อกำหนดทิศทางชีวิตโดยปราศจากแรงบีบคั้นภายนอก (Frankfurt, 1971, p. 8) ทว่าการจัดสรรพื้นที่ในศูนย์ฝึกอบรมมักมุ่งจำกัดเสรีภาพในการเลือกขั้นพื้นฐานเพื่อบังคับให้ปัจเจกชนปรับพิภพทางจริยธรรมเข้าหาความต้องการของรัฐ สอดรับกับข้อสังเกตของ สัจจา อารีสมบุญ (Satja Areesomboon) ที่ว่าพื้นที่ทางกายภาพในหน่วยงานราชการไทยมักทำหน้าที่ลดทอนความเป็นส่วนตัวเพื่อสถาปนาการควบคุมที่เอื้อต่อพฤติกรรมยอมรับกฎเกณฑ์โดยคุชณี (Areesomboon, 2022, p. 148)

วิกฤตเชิงอัตลักษณ์นี้จึงนำไปสู่ความกังขาเชิงปรัชญาว่า พฤติกรรมที่ดั่งกายหลังการฝึกอบรมนั้น เกิดขึ้นจากเจตจำนงเสรีที่ประจักษ์ในคุณค่าความจริง หรือเป็นเพียง “ปฏิบัติการเชิงสัญญา” ที่ถูกบีบคั้นเชิงสถาปัตยกรรม การจัดระเบียบความคิดข้าราชการมักสร้างการสยบยอมเชิงพฤติกรรม (Behavioral Conformity) มากกว่าการประจักษ์แจ้งเชิงศีลธรรมที่เป็นอิสระ (Maneerat, 2024, p. 205) ในมิติพุทธปรัชญา ภาวะนี้อาจถูกจัดประเภทเป็น สิลพพตปรามาส (Sīlabbataparāṃāsa) หรือการสมาทานศีลเพียงหน้าฉากด้วยความกลัวต่อระบบตรวจสอบสอดส่อง ซึ่งขัดแย้งกับศีลที่แท้จริงอันควรเกิดจากวิจลณญาณและปัญญาภายใน (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012) การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสนอแนวทางให้แก่ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) ในการปฏิรูปหลักสูตรการขัดเกลาพฤติกรรมข้าราชการภายใต้อำนาจรัฐส่วนกลางให้ตั้งอยู่บนฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างการออกแบบเชิงพื้นที่กับพฤติกรรมตอบสนองทางจิตวิทยาในสถานฝึกอบรมข้าราชการ
- 2) เพื่อตรวจสอบข้อจำกัดของเจตจำนงเสรีภายใต้ระบบการควบคุมแบบปิดและพัฒนาโมดูล “วิถีจริยธรรมจำลองภายใต้โครงสร้างจองจำ” (simulated ethical agency under carceral structures)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อเจาะลึกถึงพฤติกรรมและการใช้ชีวิตและการตีความเชิงคุณค่าภายใต้โครงสร้างจองจำของสถาบัน โดยมีส่วนขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants): คณะผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากอดีตข้าราชการพลเรือนบรรจุใหม่ที่เคยผ่านกระบวนการฝึกอบรมในสถาบันปิดของรัฐเป็นเวลาต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 2 สัปดาห์ จำนวน 10 ท่าน ทั้งนี้ ผู้วิจัยยึดถือมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Human Research Ethics) อย่างเคร่งครัด โดยทำการปกปิดข้อมูลระบุตัวตน (Anonymity) ทั้งชื่อจริง นามสกุล และหน่วยงานสังกัดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด และดำเนินการเข้ารหัสแทนชื่อจริง (Data Encryption/Coding) อาทิ ข้าราชการผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ถึง 10 เพื่อคุ้มครองความลับ ความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยขั้นสูงสุดของผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน

2. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล: ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) มุ่งเป้าศึกษาพฤติกรรมตอบสนองต่อลักษณะพื้นที่กายภาพ (Spatial Responses) และปฏิกิริยาทางอารมณ์ภายใต้การสอดส่องของเจ้าหน้าที่ เพื่อตรวจสอบ “เครื่องมือทางปัญญา” ในการจัดการประสบการณ์ทางสังคม (Dewey, 1938)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล: ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเชิงวิพากษ์ (Critical Phenomenological Content Analysis) โดยสกัดถ้อยคำสัมภาษณ์และเหตุการณ์เชิงประจักษ์มายกระดับเป็นประเด็นเชิงปรัชญาเกี่ยวกับการสูญเสีย

เสียเจตจำนงเสรีและการสร้างตัวตนจำลอง (Simulated Subjectivity) ตามแนวคิดของ
ฟูโกต์และแฟรงก์เฟิร์ต

ผลการวิจัย

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงลึก เผยให้เห็นกลไกเชิง
พลวัตกรรมศาสตร์และมิติทางปรัชญาที่สำคัญ จากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงปรากฏการณ์
วิทยาเชิงวิพากษ์ (Critical Phenomenological Analysis) ผู้วิจัยพบรอยแยกเชิงโครงสร้าง
ที่ซับซ้อนระหว่างระเบียบวินัยของรัฐและเจตจำนงเสรีของปัจเจกบุคคล โดยสามารถจำแนก
ข้อค้นพบเชิงทฤษฎีออกเป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้

1. สถาปัตยกรรมสอดส่องและการสลายบุคลิกภาพ (Panoptic Architecture and De-individuation)

ผลการวิจัยในระนาบแรกเผยให้เห็นว่า การจัดสรรพื้นที่ในสถานฝึกอบรมมิได้
เป็นเพียงเรื่องของความสะดวกสบาย แต่คือปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์เพื่อสลายความเป็น
ประธาน (Subjectivity) ของข้าราชการบรรจุใหม่ การออกแบบอาคารนอนแบบรวม
(Common Dormitory) ที่ไร้ผนังกั้นส่วนตัว ทำหน้าที่เป็น “เทคโนโลยีการทำให้โปร่งใส”
(Technologies of Transparency) ตามข้อวิพากษ์ของ บยอง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han)
ที่ชี้ว่าในสังคมปัจจุบัน ความโปร่งใสถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรีดเค้นความสอดคล้อง
กลมกลืนเชิงระบบ (Han, 2015)

ข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่า การถูกจ้องมองตลอด 24 ชั่วโมง ทั้งจากเพื่อน
ร่วมรุ่นและสายตาของผู้คุมผ่านช่องกระจกอาคาร สถาปนาภาวะที่ปัจเจกบุคคลต้อง
“ขัดเกลิตนเอง” (Self-policing) อยู่ตลอดเวลา ภาวะนี้สอดคล้องกับแนวคิด “ฮาบิทัส”
(Habitus) ของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ที่อธิบายว่าโครงสร้างพื้นที่ที่สามารถ
ประทับพฤติกรรมและการรับรู้ลงในร่างกายของมนุษย์จนกลายเป็นความคุ้นชินเชิงสถาบัน
(Bourdieu, 1990) ส่งผลให้ข้าราชการสูญเสียบุคลิกภาพเฉพาะตัวและเปลี่ยนสถานะเป็น
เพียง “ส่วนประกอบที่วางง่าย” (Docile Components) ในกลไกขนาดใหญ่ของรัฐ

2. ภาวะจำยอมเชิงชีวภาพและการปิดกั้นเจตจำนงเสรี (Biological Subjugation and Free Will Blockade)

การศึกษาพบปฏิบัติการที่เรียกว่า “การควบคุมเชิงพื้นที่-เวลา” (Spatio-temporal Control) ที่บีบคั้นร่างกายอย่างรุนแรง การกำหนดเวลาซับซ้อน รับประทาน และพักผ่อนอย่างเบ็ดเสร็จ ทำหน้าที่ลดทอนศักยภาพของมนุษย์ให้เหลือเพียง “ชีวิตเปลือยเปล่า” (Bare Life) ตามมโนทัศน์ของ จอร์โจ อาแกมเบน (Giorgio Agamben) ที่มองว่าในสถานการณ์วิกฤตหรือในสถาบันปิด รัฐมีกระบวนปฏิบัติพื้นฐานของปัจเจกเพื่อสถาปนาอำนาจอธิปไตยเหนือร่างกาย (Agamben, 1998)

ผู้วิจัยวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ว่า เมื่อร่างกายถูกจำกัดภายใต้คำสั่งทางสัญญาอย่างต่อเนือง เจตจำนงเสรี (Free Will) ในระนาบญาณวิทยาจะถูกปิดกั้นลงทันที เนื่องจากพลังงานทางปัญญาถูกดึงไปใช้เพียงเพื่อการตอบสนองต่อสัญญาณบีบบังคับทางชีวภาพ ภาวะนี้บรรจบกับข้อสังเกตของ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ถูกทำให้กลายเป็นเพียง “ทรัพยากรพร้อมใช้” (Standing-reserve) ที่ไร้อำนาจในการกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ด้วยตนเอง (Heidegger, 1977) พฤติกรรมที่ปรากฏจึงมิใช่ผลผลิตของจริยธรรมที่ตื่นรู้ หากแต่เป็นเพียง “กระแสพฤติกรรมที่ถูกจัดการ” (Managed Behavior) เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสถาบันวินัย

3. ปรากฏการณ์เจตจำนงเสรีจำลองและสภาวะสืลพตปรามาส (Simulated Free Will and Formalistic Moral Adherence)

ข้อค้นพบในระนาบสุดท้ายชี้ให้เห็นถึงความลึกลับที่รุนแรงที่สุด คือการปฏิบัติของ “เจตจำนงเสรีจำลอง” (Simulated Free Will) ข้าราชการบรรจุใหม่ส่วนใหญ่เลือกที่จะ “สวมบทบาท” (Performance) เป็นข้าราชการที่ดีตามอุดมคติของรัฐ ทว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นเพียงสิ่งที่ ฌอง โบตริยาร์ด (Jean Baudrillard) เรียกว่า “ซิมูลาครัม” (Simulacrum) หรือการจำลองความจริงที่ไม่มีตัวตนจริงอยู่เบื้องหลัง (Baudrillard, 1981) กล่าวคือ เป็นจริยธรรมหน้าฉากที่สร้างขึ้นเพื่อความปลอดภัยและผลประโยชน์เชิงวิชาชีพเท่านั้น

ในมิติพุทธจริยศาสตร์วิพากษ์ ภาวะนี้ถูกจัดประเภทเป็น สืลพตปรามาส (Sīlabbataparāmāsa) หรือการยึดถือศีลและวัตรปฏิบัติเพียงรูปแบบภายนอกด้วยความ

เข้าใจผิดหรือความกลัวต่ออำนาจตรวจสอบ ซึ่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ยืนยันว่าเป็นการขัดขวางการเข้าถึงปัญหาที่แท้จริง (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012) การที่รัฐพยายามรีดเค้นจรรยาบรรณผ่านสถาปัตยกรรมจองจำจึงเป็นการทำลาย “เจตจำนงที่ตื่นรู้” (Awakened Will) และสร้างความน่าเชื่อถือคดโกงสถาบัน (Institutional Hypocrisy) ขึ้นในระบบราชการ สภาพการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่ายังมีการควบคุมเชิงพื้นที่เข้มข้นเพียงใด จริยธรรมที่เกิดจากวิจรรณญาณที่อิสระ (Autonomy) ตามทัศนะของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ก็ยังจางหายไปเท่านั้น (Kant, 1998)

อภิปรายผล

การวิเคราะห์พลวัตของการปะทะกันของคุณค่าที่พบจากการศึกษานี้ เผยให้เห็นภาวะย่อนแอ้งที่แหลมคมระหว่างความพยายามสถาปนา “ระเบียบวินัยข้าราชการ” ผ่านเทคโนโลยีการควบคุมเชิงพื้นที่ กับการทำลายรากฐานของสำนึกรับผิดชอบทางศีลธรรมที่ควรจะงอกงามจากเสรีภาพ ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นการอภิปรายเชิงวิพากษ์ในระนาบปรัชญาประยุกต์ ดังนี้:

ในมิติของการสลายความเป็นประธานเชิงจริยธรรมผ่านสถาปัตยกรรม ข้อค้นพบเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการควบคุมร่างกายในสถาบันปิด สอดคล้องกับกรอบคิดเชิงวิพากษ์ของ มิเชล ฟูก็อดต์ (Michel Foucault) ในหนังสือ Discipline and Punish ที่เตือนให้ตระหนักว่า อำนาจที่แฝงฝังอยู่ในสถาปัตยกรรมจะสลายความเป็นเจ้าของเรือนร่างของผู้ถูกสอดส่อง และเปลี่ยนผ่านร่างกายเหล่านั้นให้กลายเป็นกลไกที่สยบยอม (Docile Bodies) เพื่อรับใช้อุดมการณ์ของรัฐโดยอัตโนมัติ (Foucault, 1977/1995, p. 203) สภาวะนี้บรรจบกับมโนทัศน์ของ กิลส์ เดอเลอซ (Gilles Deleuze) เรื่อง “สังคมแห่งการควบคุม” (Societies of Control) ที่ชี้ว่าในยุคสมัยใหม่ อำนาจมิได้ใช้การกักขังในคุกแบบเดิมเพียงอย่างเดียว แต่ใช้การทำให้พื้นที่ทั้งหมดกลายเป็นระนาบของการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง (Deleuze, 1992) ส่งผลให้ข้าราชการในค่ายฝึกอบรมตกอยู่ในสถานะที่ จอร์โจ อากัมเบน (Giorgio Agamben) เรียกว่า “ชีวิตเปลือยเปล่า” (Bare Life) หรือชีวิตที่ถูกกระงับสิทธิการตัดสินใจเชิงจริยธรรมเพื่อรองรับอำนาจอธิปไตยของรัฐ (Agamben, 1998)

เมื่อพิจารณาในระนาบของเจตจำนงเสรีและน้ำหนักของการเลือก ข้อค้นพบเรื่อง “เจตจำนงเสรีจำลอง” (Simulated Free Will) มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับข้อโต้

แย้งของ แฮร์รี แฟรงก์เฟิร์ต (Harry Frankfurt) ที่ระบุว่าเจตจำนงที่แท้จริงต้องเกิดจากการประเมินคุณค่าสะท้อนกลับ (Second-order Volition) มิใช่เพียงพฤติกรรมยอมตามที่เกิดจากแรงบีบคั้น (Frankfurt, 1971, p. 19) พฤติกรรมที่ดั่งามในสถานฝึกอบรมจึงมิใช่จริยธรรมที่ออกมาจากภายใน แต่คือสิ่งที่ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) เรียกว่า “จริยธรรมภายนอก” (Heteronomy) ที่ปัจเจกปฏิบัติเพียงเพื่อหลีกเลี่ยงโทษหรือแสวงหารางวัล (Kant, 1785/1997) ภาวะดังกล่าว ตอกย้ำข้อสังเกตในงานวิจัยของ สัจจา อารีสมบุญ (Satja Areesomboon) ที่ชี้ว่าการบังคับให้สยบยอมผ่านพื้นที่สถาปนาสิ่งที่เรียกว่า “ความน่าเชื่อถือคดเชิงสถาบัน” (Institutional Hypocrisy) ซึ่งข้าราชการจะแสดงออกถึงคุณธรรมเฉพาะยามที่มีสายตาของ “พานอปปิคอน” จ้องมองอยู่เท่านั้น (Areesomboon, 2022, p. 155)

สำหรับการวิพากษ์ผ่านทัศนะทางปรัชญาเปรียบเทียบและพุทธจริยศาสตร์ ข้อค้นพบเรื่องสภาวะจริยธรรมหน้าฉาก ประสานรับกับมโนทัศน์เรื่อง สิลพพตปรามาส (Silabapataparamāsa) ในงานเขียนของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (สมณศักดิ์ในขณะนั้น ปัจจุบันคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) ซึ่งอธิบายถึงการยึดมั่นในศีลและวัตรปฏิบัติเพียงในระนาบของพิธีกรรมหรือการถูกบังคับ โดยปราศจากปัญญาที่ตื่นรู้ (Awakened Wisdom) ภาวะนี้ขัดแย้งกับ “ศีล” ที่แท้จริงซึ่งควรเป็นเครื่องมือนำพาไปสู่อิสรภาพทางจิตวิญญาณ (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012) ภาวะจำยอมเชิงชีวภาพที่รัฐรีดเค้นจากข้าราชการจึงเป็นการทำลายสิ่งที่ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) เรียกว่า “ความสัตย์จริงต่อการดำรงอยู่” (Authenticity) และเปลี่ยนข้าราชการให้กลายเป็นเพียง “ทรัพยากรพร้อมใช้” (Standing-reserve) ที่ไร้ตัวตนเชิงจริยศาสตร์ (Heidegger, 1962; 1977)

ในประเด็นผลกระทบระยะยาวหลังสิ้นสุดการอบรม ข้อค้นพบที่ว่าจริยธรรมจำลองจะสลายตัวไปเมื่อหลุดพ้นจากการสอดส่อง สอดคล้องกับข้อสรุปในงานวิจัยของ อัครพล มณีรัตน์ (Akarapon Maneerat) ที่ระบุว่าพฤติกรรมเสแสร้งจะแปรสภาพสู่การทุจริตเชิงอำนาจในพื้นที่ปกติ (Maneerat, 2024, p. 214) ภาวะนี้ สะท้อนทัศนะของ บยอง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han) เกี่ยวกับความล้มเหลวของ “สังคมแห่งความโปร่งใส” (Transparency Society) ที่ความโปร่งใสเชิงเทคนิคกลับทำลายความไว้วางใจและความซื่อสัตย์ที่แท้จริง (Han, 2015) ผู้วิจัยเห็นว่าทางออกเดียวที่จะกอบกู้ดุลยภาพนี้ได้ คือการนำมโนทัศน์ เครื่องมือนิยม (Instrumentalism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) มาใช้ปรับปรุง

พื้นที่การเรียนรู้ให้กลายเป็น “พื้นที่จัดการประสบการณ์” ที่เคารพในเสรีภาพและการสืบสอบด้วยปัญญา (Dewey, 1938) เพื่อให้ข้าราชการสามารถสถาปนาตัวตนเชิงจริยธรรมที่มั่นคงและยั่งยืนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอเชิงมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยชิ้นนี้ มิใช่เพียงการรายงานผลพฤติกรรมศาสตร์ทั่วไป แต่คือการสถาปนากระบวนทัศน์ใหม่ทางปรัชญาการเมืองและจริยศาสตร์ประยุกต์ที่เรียกว่า “โมเดลวิถียุทธธรรมจำลองภายใต้โครงสร้างจองจำ” (Simulated Ethical Agency under Carceral Structures Model) ซึ่งอธิบายกระบวนการสลายตัวตนและการผลิตซ้ำศีลธรรมจอมปลอมผ่านเทคโนโลยีเชิงพื้นที่ โดยสามารถจำแนกรายละเอียดเชิงวิพากษ์ออกเป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้

1) ด้านกายภาพสัญลักษณ์: สถาปัตยกรรมจองจำในฐานะสถาบันบดขยี้ปัจเจกภาพ (Carceral Architecture as a De-individuation Apparatus)

องค์ความรู้นี้เผยให้เห็นว่า ผังโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมในสถานฝึกอบรมข้าราชการทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือสลายความเป็นประธาน” (De-subjectification Apparatus) อย่างเป็นระบบ การออกแบบพื้นที่ที่นอนร่วมขนาดใหญ่และการสอดส่องแบบสว่านไสวตลอด 24 ชั่วโมง มิใช่การจัดสรรพื้นที่เพื่อความคุ้มค่าเชิงปริมาณ แต่คือการสถาปนา “พื้นที่สอดส่องอันเบ็ดเสร็จ” (Panoptic Space) ที่ลดทอนมนุษย์ให้กลายเป็นเพียง “ร่างที่ว่างง่าย” (Docile Bodies) ตามข้อวิพากษ์ของ มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) ที่ว่าโครงสร้างจองจำมักกำราบจิตสำนึกผ่านผังพิภพทางกายภาพ (Foucault, 1977/1995)

การจัดสรรพื้นที่ลักษณะนี้สอดคล้องกับคุณลักษณะของสถาบันปิด (Total Institution) ที่พยายามล้างระบบพฤติกรรมเดิมและแทนที่ด้วย “กลุ่มพฤติกรรมมาตรฐานที่ว่างง่ายเชิงระบบ” ส่งผลให้ความโปร่งใสที่รัฐกล่าวอ้างแปรสภาพไปสู่สิ่งที่ บยอง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han) เรียกว่า “สังคมแห่งการควบคุมและการทำให้ไร้ความเป็นส่วนตัว” (Transparency and Control Society) ที่บังคับให้มนุษย์ต้องปรับสภาพพฤติกรรมของตนเองตลอดเวลาเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตราหน้าว่านอกกรีต (Han, 2015)

2) ด้านจริยศาสตร์เชิงสัญญา: เจตจำนงเสรีจำลองและกับดักศีลพท ปรามาส (Simulated Free Will and the Trap of Silabbataparāmāsa)

องค์ความรู้ชี้ให้เห็นภาวะย้อนแย้งของการสถาปนาพฤติกรรมจริยธรรมผ่านระบบบีบคั้น พฤติกรรมที่ติงามของข้าราชการบรรจุใหม่ภายในสถานฝึกอบรมมิได้เกิดจากเจตจำนงเสรีที่แท้จริงตามแนวคิดของคุณค่าสะท้อนกลับขั้นที่สอง (Second-order Desires) ของ แฮร์รี แฟรงก์เฟิร์ต (Harry Frankfurt) ที่ระบุว่ากรกระทำที่มีคุณค่าทางศีลธรรมต้องตั้งอยู่บนเสรีภาพในการเลือกปฏิเสธแรงผลักดันภายนอก (Frankfurt, 1971)

ทว่า พฤติกรรมยอมตามที่ปรากฏในค่ายฝึกอบรมกลับเป็นเพียงปฏิบัติการทางสัญญาที่จำลองคุณธรรมขึ้นมาเพื่อความปลอดภัยและการเลื่อนตำแหน่งเชิงวิชาชีพ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับวิกฤตการณ์ทางพุทธจริยศาสตร์ประยุกต์ในระนาบ ศีลพทปรามาส (Silabbataparāmāsa) หรือการสมათานศีลและวัตรปฏิบัติเพียงรูปแบบภายนอกด้วยความขาดกล้วต่อการลงทัณฑ์และการตรวจสอบสอดส่องของสังคม ซึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ชี้ให้เห็นว่าเป็นการบ่อนทำลาย “ปัญญาภายใน” และขัดขวางการเจริญสติที่แท้จริง (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012) จริยธรรมในสถานอบรมจึงเป็นเพียงภาพตัวแทนจำลองจริยศาสตร์ (Ethical Simulacrum) ที่ไร้แก่นสารทางภววิทยาและขาดความตระหนักรู้ทางศีลธรรมอย่างแท้จริง

3) ปฏิบัติการหลังพ้นการจองจำ: การสลายตัวของตัวตนเชิงหน้าที่ (Post-incarceration Decay and Identity Fragmentation)

องค์ความรู้ใหม่นี้อธิบายสภาวะสูญเสียคุณธรรมยามเมื่อปัจเจกบุคคลหลุดพ้นจากระบบการควบคุมเบ็ดเสร็จ เมื่อข้าราชการเดินทางกลับไปปฏิบัติงานในสภาพพื้นที่ปกติที่ปราศจากการเฝ้าระวังเชิงพาโนปติคอน พฤติกรรมสยบยอมเชิงจริยศาสตร์จะเกิด “การสลายตัวเชิงโครงสร้าง” (Structural Decay) ลงทันทีเนื่องจากขาดการทำความเข้าใจด้วยปัญญาภายในเชิงระบบ

พฤติกรรมเสแสร้งทางศีลธรรมนี้จะแปรสภาพไปสู่ปัญหาการทุจริตเชิงอำนาจในหลากหลายรูปแบบ (Maneerat, 2024) ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ กิลส์ เดอเลอซ (Gilles Deleuze) เกี่ยวกับความเหลวแหลกของโครงสร้างจริยธรรมใน “สังคมแห่งการควบคุม” (Societies of Control) ที่ระบบพยายามกักขังพฤติกรรมมนุษย์ด้วยกติกาแต่ไร้การพัฒนาสำนึกภายใน (Deleuze, 1992) ทฤษฎีนี้ยืนยันว่าการขัดเกลาพฤติกรรม

ข้าราชการของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นเพียง “โรงงานผลิตมนุษย์จำลองหน้าซีจืด” ที่ส่งผลเสียระยะยาวต่อสังคม และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปฏิรูปไปสู่การใช้ดุลยพินิจเชิงจริยธรรมที่เป็นอิสระ (Autonomy) ตามหลักการนิติธรรมและมาตรฐานสากล

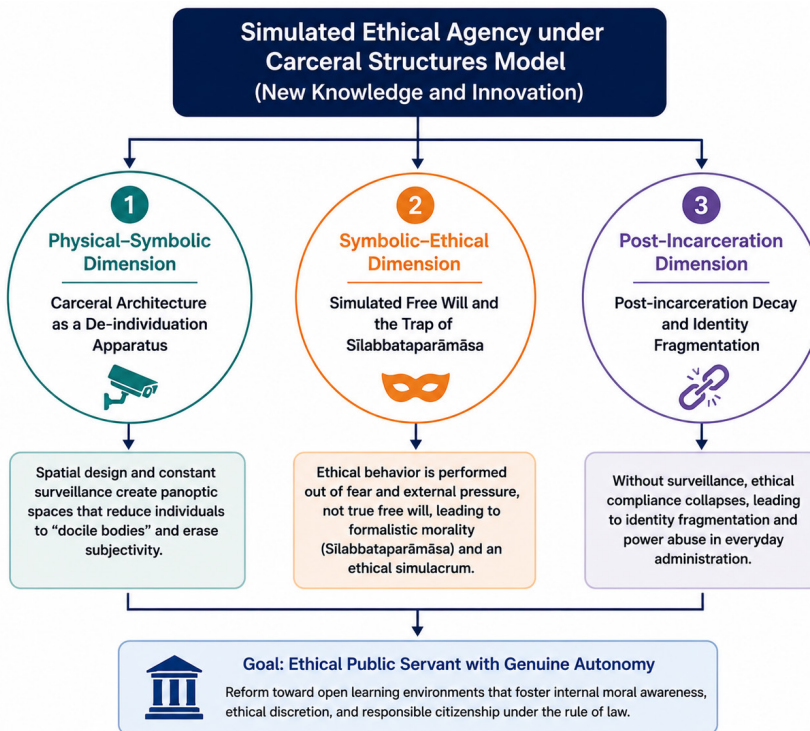


Figure 1: Conceptual Framework of the Simulated Ethical Agency under Carceral Structures Model.

สรุป

การวิเคราะห์วิพากษ์เชิงโครงสร้างพื้นที่และการควบคุมทางจิตวิทยาในสถานฝึกอบรมข้าราชการ ชี้ให้เห็นว่าระบบการอบรมข้าราชการของรัฐบาลในปัจจุบันมักพึ่งพิงอำนาจสอดส่องเชิงพื้นที่ตามแนวความคิดพาโนปติคอนของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ในการขัดเกลาดำเนินการและพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม (Foucault, 1977/1995, p. 205) การออกแบบห้องพักแบบเปิดและผังอาคารที่เอื้อต่อการตรวจตราอย่างต่อเนื่อง ได้แปรสภาพพื้นที่เรียนรู้ให้กลายเป็นสถาบันควบคุมเบ็ดเสร็จที่ลดทอนพื้นที่ส่วนตัวอย่างรุนแรง

การแทรกแซงเชิงพื้นที่ดังกล่าวไม่เพียงควบคุมร่างกาย แต่ยังส่งผลกระทบต่ออันกัลป์เชิงลบต่อมิติทางจิตวิทยาและการใช้เจตจำนงเสรีเชิงจริยศาสตร์ตามทฤษฎีของแฮร์รี แฟรงก์เฟิร์ต (Harry Frankfurt) การปิดกั้นเสรีภาพในการเลือกร่วมกับการบังคับใช้เวลาเชิงชีวภาพ บีบเค้นให้ปัจเจกบุคคลไม่เหลือช่องทางสำหรับใช้วิจารณ์ญาณส่วนตนอย่างเป็นอิสระ (Frankfurt, 1971, p. 17) พฤติกรรมที่ยอมตามอย่างราบคาบในสถานฝึกจึงมิใช่ผลลัพธ์ของสำนักทางจริยธรรมที่องกาม แต่เป็นเพียงกลไกการปรับตัวเพื่อการเอาตัวรอดเชิงจิตวิทยา อันสะท้อนสภาวะ “สีลพตปารามาส” (Sīlabbataparāmāsa) หรือการสมาทานศีลภายนอกด้วยความกลัวต่อระบบตรวจสอบสอดส่อง ซึ่งขัดแย้งกับคุณค่าของศีลที่แท้จริงอันควรเกิดจากวิจารณ์ญาณและปัญญาจากภายใน (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012)

ท้ายที่สุด การศึกษานี้สรุปได้ว่า ระบบการฝึกอบรมข้าราชการในปัจจุบันกำลังสร้าง “วิถีจริยธรรมจำลองภายใต้โครงสร้างจ้องจ๋า” ซึ่งเป็นผลผลิตที่ไร้เสถียรภาพและไม่ยั่งยืน พฤติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ความสงบเรียบร้อยหน้าฉากจะสลายตัวลงเมื่อหลุดพ้นจากระบบการควบคุมแบบปิด หากสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องการเพาะบ่มจริยธรรมของข้าราชการอย่างแท้จริง รัฐจำเป็นต้องปฏิเสธรูปแบบการสถาปนาพฤติกรรมแบบจ้องจ๋า และหันมาสร้างพื้นที่ฝึกอบรมที่เปิดรับคุณค่าและกระตุ้นการใช้ดุลยพินิจเชิงจริยธรรมที่เป็นอิสระของปัจเจกชนเป็นรากฐานสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการกำหนดมาตรฐานการฝึกอบรมภาครัฐ ควรพิจารณายกเลิกแนวปฏิบัติแบบจำกัดขอบเขตชีวิตขั้นพื้นฐานในระบบปิด และเปลี่ยนผ่านโครงสร้างการอบรมสู่ระบบพื้นที่เปิด (Open-learning Space) ที่ให้อิสระแก่ผู้เข้ารับการอบรมในการบริหารจัดการเวลาและการใช้อุปกรณ์สื่อสาร เพื่อรักษาบุคลิกภาพเชิงปัจเจกภาพและการใช้สติปัญญาที่เป็นอิสระในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยเชิงปรัชญา (Philosophical Research Recommendations)

ควรมีการศึกษาเชิงทฤษฎีขยายพรมแดนเพิ่มเติมในหัวข้อเรื่องสิทธิเชิงภววิทยาของร่างกายมนุษย์ในพื้นที่สาธารณะของรัฐ โดยสืบค้นผ่านแว่นขยายทางทฤษฎีชีวการเมือง (Biopolitics) เพื่อวิเคราะห์การแปลงร่างกายของพนักงานรัฐให้กลายเป็นสินทรัพย์ทางการเมืองของระบบอำนาจนิยม

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Future Research)

การศึกษาในอนาคตควรปรับใช้การสัมภาษณ์เชิงพฤติกรรมแบบติดตามผลระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการตัดสินใจเชิงจริยศาสตร์ของข้าราชการที่ผ่านการอบรมระบบปิดเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมที่ไม่ผ่านการจองจำเชิงพื้นที่ เพื่อชี้ให้เห็นประสิทธิภาพที่แท้จริงของการควบคุมเชิงสถาปัตยกรรมต่อค่านิยมการบริการประชาชนในระยะยาว

References

- Adorno, T. W. (1950). *The Authoritarian Personality*. Harper & Brothers.
- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life* (D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press.
- Areesomboon, S. (2022). Spatial politics and institutional architecture: Mapping power in Thai government offices. *Journal of Social Architecture*, 18(4), 145–160.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3-7.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books. (Original work published 1977).

- Frankfurt, H. G. (1971). Freedom of the will and the concept of a person. *Journal of Philosophy*, 68(1), 5-20.
- Han, B.-C. (2015). *The transparency society* (E. Butler, Trans.). Stanford Briefs.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). Harper & Row. (Original work published 1927).
- Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology, and other essays* (W. Lovitt, Trans.). Harper & Row.
- Kant, I. (1997). *Groundwork of the metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans. & Ed.). Cambridge University Press. (Original work published 1785).
- Maneerat, A. (2024). Constructing the ideal bureaucrat: Training camps, spatial discipline, and ideological conformity. *Public Administration Quarterly*, 30(2), 201-218.
- Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2012). *Buddhadhamma: The expanded and revised edition* [In Thai]. Buddhadhamma Foundation.